

նը միջոց, երբոր քաջ նկարիչ մ'եղաւ
և բախտոր շինեց. շատ տեսակ բարեք-
ներ ըրաւ այն մարդուն՝ որ իրեն այս
բախտի հասնելուն պատճառ եղած էր:

Մորուքի վրայ գիտելիք.

Մորուք կ'ըսուի մարդուս գունչին
ու երեսին վրայ բուսած մազերը: Այլ
և այլ ազգաց մէջ զանազան սովորու-
թիւններ եղած են մորուքի կողմանէ:
Թաթարները բարեպաշտութիւն կը սե-
պէին մորուք ձգելը, անանկ որ Պար-
սից դէմ մեծ պատերազմ ըրած են և
տենօր՝ զանոնք անկրօն սեպելով իրենց
պէս մորուք չի ձգելնուն համար:

Յոյները միշտ մորուքուոր եղած են
ինչուան Աղեքսանդրի ատենը, անանկ
որ՝ առջի մորուքը սափրօղին անունը
կորսիս մնաց, այսինքն գերծեալ կամ
Անմորուս, ինչպէս միտալներու վրայ
կոխած կայ: Պլուտարքոս կը պատմէ որ
Աղեքսանդր հրամայ մակեդոնացոց մի-
րութիւնն սափրել, վախճալով չըլլայ թէ
թշնամիները զանոնք մորուքներէն
բռնեն: Աս հրամանին պատճառը ինչ
որ է՝ թող ըլլայ, բայց աս ստոյգ է որ
իրեն հօրը փրկիպոսի, ու Ամինտաս
ու Արքելայոս իր նախորդներուն դրա-
մները մորուքուոր են:

Պլինիոս հռոմայեցոց համար կ'ըսէ
որ 454 Հռոմայու թուականին սկսան
մորուքինն սափրել, ու ան ատենը Պո-
ղոս Տիկինիոս խել մը սափրիչ հետը
բերաւ Սիկիլիայէն ՚ի Հռոմ: Աս ալ
կ'եւելցընէ որ Սկիպիոն փորիկեցին առ-
ջինը եղաւ, որ ամեն օր մորուք սափրե-
լու սովորութիւնը խոթեց: Առջի ան-
գամ մորուքինն սափրելու օրը՝ այցե-
լութեան կու գային ազգականներին
ու բարեկամին: Տասնորորս առջի ինք-
նակալները ինչուան Աղրիանոս անմո-
րուս էին. Աղրիանոս սկսաւ մորուքը
ձգել երեսին վրայի սպիւքները ծածկե-
լու համար, ինչպէս Պլուտարքոս կը
պատմէ:

Ատենօր ազնուականներն ու մեծերը

զաւկըներնուն մորուքը առջի անգամ
իրենց վիճակին համեմատ անձանց
սափրել կու տային, ու սափրօղները ա-
նոնց կնքահայրը կ'ըսուէին: Ետքը ու-
րիշի մորուքին դպչօղն ալ կնքահայր
կը սեպուէր. ուստի Սլարիկոսի ու Կլո-
դովիոսի մէջ եղած դաշնադրութեանը
մէկ պայմանն ալ աս էր որ՝ Սլարիկոս
Կլոդովիոսին մորուքը բռնէ, ու անոր
կնքահայր ըլլայ:

Եկեղեցականաց մորուքին վրայ ալ
ատենն ատենն այլ և այլ սովորութիւն-
ներ եղան: Երբոր արևմտեան գղերին
մէջ ամեն օր մորուքինն քերթելու զեղ-
ծումը մտաւ, մեծաւորները հրաման
հանեցին որ ամենքը մորուք ձգեն. բայց
երբոր մորուքներնուն չափազանց խը-
նամբ ընօղներ ալ սկսան ըլլալ, նորէն
հրաման եղաւ ամենքն ալ մորուքինն
սափրելու: Բայց արևելեան գղերը պա-
հեց միշտ մորուք ձգելու սովորութիւն
նը. ու ինչուան հիմայ ալ եկեղեցա-
կան մը առանց մորուքի իրենց աչքին
աղէկ չերևար: Քահանայի մը մորուքը
վար առնել՝ ամենէն ծանր պատիժնե-
րուն մէկն է արևելք:

Քանի մը ազգաց մէջ մորուք ձգելը
սուգի նշան էր, ուրիշ տեղեր ալ սգա-
ւորները մորուքինն կը սափրէին: Սի-
նէացիք երկան մորուքը կը սիրեն, բայց
ընտելիւնը գիրենք կարճ մորուքը ըրած
է. այսու ամենայնիւ մորուքներնուն
շատ հոգ ու խնամ կ'ընեն: Ռուսները
ինչուան ասկէց առջի դարը միշտ մո-
րուքուոր եղած են. անցած դարուն մէջ
կայսրը հրամայեց որ ամենքինն մորուք-
նին սափրեն, ու շատերը չի հնազան-
դելնուն համար՝ խել մը սափրիչ խըր-
կեց, բռնի սափրել տուաւ մորուքինն:
Ռակերբեան Պարսից թագաւորներուն
համար կ'ըսէ որ մորուքինն ոսկի թե-
լերով կը հիւսէին: Գաղղիոյ թագաւոր
ներէն ոմանք ալ մորուքինն կը ժող-
վէին ու ոսկիով կը կապէին. ետքը ա-
նոնք ալ վերուցին մորուքը, ինչպէս բո-
լոր Եւրոպացիք ալ. անանկ որ՝ ասկէց
երսուն քառսուն տարի առաջ Եւրո-
պայի մէջ, Հրեաներէն ՚ի զատ, գաբու-

չին կրօնաւորները միայն մնացեր էին մորուքուոր. իսկ հիմայ գրեթէ ամենքն ալ մանաւանդ երիտասարդները մորուքուոր են. ճանկաց մէջ ատենաք երկան մորուքը անանկ յարգի բան էր որ՝ ըայէները անարժան կը սեպէին երկան մորուք ունենալու. ու երկան մորուք ըայէներէն մէկը՝ փաշայի մը առջև ելլել որ պէտք ըլլար, մորուքը ծոցը կը խօթէր կը ծածկէր: Սուլթան Մահմուտը վերուց երկան մորուքները, նախ իրենը կարճեցնելով, ետքը ամենուն ալ հրաման ընելով որ կարճեցնեն մորուքնին:

Ջրոյ այլ և այլ հսկգաւանքները.

Ջուրն է հեղանիւթ մարմին մը, որ սովորական չորս սեպուած տարերացը երրորդն է: Բայց խնդիր է թէ արդեօք ջրին բնական վիճակը լոյծ ու հոսանքն է թէ պինտ. մենք մեր կշիւային մէջ ջուրը հասարակօրէն լոյծ տեսնալով՝ կը կարծենք որ ան է իր բնական վիճակը, ու ցուրտն է որ զինքը կը պընտացընէ. բայց Պոէրհաւ ներհակը կը հաստատէ, այսինքն ջրին բնական վիճակը պինտ ըլլալը. վասն զի տաքութիւնը պակսածին պէս՝ կը պնտանայ ինքիւրմէն ու կը սառի: Պոյիլ ալ նոյնը հաստատելով՝ կ'ըսէ. Սառը հասարակօրէն կը կարծուի որ ցրտէն իր բնական վիճակը կորաւնցուցած ըլլայ, բայց աչքի սովորական երեցածն է որ ասանկ կարծել կու տայ. վասն զի ինչպէս որ սառը ցրտէն պաղած ջուր կը սեպենք, հաւասարապէս ալ ջուրը տաքութենէ հալած սառ կրնանք սեպել: Սիպերիայի բնակիչները ջուրը միշտ սառած կը տեսնեն, իրենց համար ջուրը պինտ մարմին է. երբոր կրակը կը հալեցընէ զանիկա, իրենց համար ան ատենն է որ ջուրը իր բնական վիճակէն կ'ելլէ:

Պարզ ու անխառն ջուր չկայ աշխարհիս մէջ, և ոչ արուեստով ինչուան հիմայ կրցեր են տարրաբաշխները պարզել զջուրը. անձրևի ջուրն որ ամենէն պարզը պիտի ըլլար, օդուն մէջէն հա-

զար տեսակ գոլորշիք կ'առնէ կ'իջնայ. անանկ որ՝ որչափ մզես ու պարզես, դեռ դիրտ կը ձգէ: Աւաղէն ալ անցընես, չեպարարով (փոմպայով) ալ քամես, քանի որ մէջը օդ կայ՝ օդին մէջ եղած աղին մասուկը իր հետը միացած են: Ամենէն պարզ ու մաքուր ջուրն է ձիւնէն հալածը. անոր ալ վրայի կողմէն առածն ու քամածը:

Ջուր ամեն նիւթի մէջ կայ. նիւթ մը չես կրնար գտնել առանց ջրային մասուկը ունենալու. կրակին մէջն ալ ջուր կայ. վասն զի ամեն մարմին բնականաբար իրեն կը քաշէ օդին մէջ եղած ջուրը: Քսանրհինգ տարուրնէ 'ի վեր չորցած ոսկորը քիմիական արուեստով որ լուծուի, ծանրութեան կէսը ջուր կ'ելլէ: Ասոնցմէ ու աս տեսակ զննութիւններէ հետեցուցին Թաղէս և ուրիշ փիլիսոփաներն ալ, որ ամեն բան ջրէ եղած ըլլայ. Թերես աս կարծիքը Մովսէսի աս խօսքէն առած ըլլան՝ որ կ'ըսէ. «Եւ Հոգի Աստուծոյ շրջէր 'ի վերայ ջրոց»: Բայց ուրիշ փիլիսոփաները սուրբ գրքին ըսած ջուրը՝ կ'իմանան մէջը ամեն տարեքը ունեցող ջուր մը, որ նոյն արարիչը ստեղծեր էր, ու անկէց ամեն բան բաղադրեց. անոր համար ինչ մարմին որ փտտի, թռչուն ըլլայ՝ կենդանի ըլլայ՝ խոտ ըլլայ՝ ծառ ըլլայ, ամենուն ալ մեծ մասը ջուր կը զառնայ:

Դեռ գործիք մը կամ կանոն մը չէ գտնուած ջրին ծանրութիւնը կամ պարզութիւնը չափելու. վասն զի շարունակ կը փոխուի իրեն ծանրութիւնը օդէն ու տաքութենէն. կշիւքին մէկ աչքը սառի կտոր մը դնելու որ ըլլաս, նոյն ծանրութեան մէջ չիկենար: Կրակի վրայ եռացած ջրէն ալ յայտնի է աս բանը, որուն պակսիլը աչքի ալ կ'երևնայ:

Կրակէն ետքը՝ ամենէն թափանցող մարմինը ջուրն է. իւրային նիւթերուն թափանցկութիւնը՝ մասնաւոր մարմիններէ անցնելին է, ձգողութիւն ունենալով անոնց հետ՝ և ոչ թէ իրենց մասանցը նրբութենէն. իսկ ջուրը գրեթէ